

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

НОВОРОДОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 001:63:061.12«1918/1963»(477)(0433)

**АГРАРНА НАУКА У СИСТЕМІ УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР
(1918–1963 РР.)**

07.00.07 – історія науки й техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України.

Науковий керівник:

доктор сільськогосподарських наук,
професор, академік НААН
Вергунов Віктор Анатолійович,
Національна наукова
сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук
України, директор

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Падалка Сергій Семенович,
Інститут історії України НАН
України, провідний науковий
співробітник відділу новітньої історії і
політики

кандидат історичних наук, доцент
Глоба Ольга Федорівна
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
доцент кафедри біології і методики
навчання

Захист відбудеться «28» вересня 2017 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.373.01 у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, Україна, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

З дисертацією можна ознайомитись у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, Україна, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10).

Автореферат розісланий «28» серпня 2017 року.

Учений секретар спеціалізованої
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

вченої ради,

О.А. Пашківська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному державотворчому етапі в Україні особливої уваги потребує вивчення історичного розвитку аграрної науки, її інституційного забезпечення. Систематизація сільськогосподарських знань, аналіз досвіду формування галузевої науки у структурі Української академії наук-Всеукраїнської академії наук-Академії наук УСРР/УРСР (УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР) та надбань учених стануть підґрунтям для застосування найважливіших досягнень минулого на сучасному етапі.

У період 1918–1963 рр. вітчизняна аграрна наука досягла вагомих результатів у світовому вимірі, що відкрило можливості для розробки нових технологій, методик і заходів для потреб майбутнього розвитку. Саме на базі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР розроблено технологію внесення азотистих добрив, теорію ролі мікроорганізмів у підвищенні родючості ґрунту, посухостійкості сільськогосподарських культур, засоби лікування грибкових та інфекційних хвороб рослин і тварин, методику боротьби з шкідниками та інші, які визначили подальший розвиток аграрної науки і не втратили актуальності на сьогоднішній день. Ґрунтуючись на здобутках учених минулого в системах теорії та практики, сучасні дослідники мають змогу розкрити весь потенціал аграрного сектору, що стане каталізатором для економічного піднесення країни.

Важливим елементом повноцінної діяльності науки є організація галузевої мережі науково-дослідних інституцій. З огляду на це назріла потреба розглянути особливості функціонування аграрної науки в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР у 1918–1963 рр. в аспекті інституалізації установ агробіологічного спрямування, особистого внеску вчених у розвиток галузевих досліджень і науково-практичного значення результативних розробок. Відсутність окремого комплексного дослідження з історії галузевої науки в Україні, визначення її місця в світовому інформаційному просторі має важливе значення на сучасному етапі розвитку країни.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю вивчення невідомих та маловідомих сторінок історії аграрної науки, з метою визначення основних тенденцій минулого для формування прогностичних проєктів її розвитку. На сучасному етапі потребують додаткового студіювання передумови формування аграрної науки в структурі УАН, становлення системних наукових досліджень проблемних академічних науково-дослідних кафедр УАН-ВУАН для потреб аграрного сектору, практичне значення результатів діяльності науково-дослідних інститутів ВУАН, вплив політичних та соціально-економічних чинників на особливості розгортання діяльності відділу сільськогосподарських наук АН УРСР в 1962–1963 рр. Наукове обґрунтування їх внеску в розробку концептуальних основ розвитку аграрної науки має не лише пізнавальне, але й важливе теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана у межах загального напряму наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської

бібліотеки НААН, є складовою частиною наукових тематик: «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207); «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0116U002102).

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу розвитку аграрної науки в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР у 1918–1963 рр.*

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення наступних *задач*:

- з'ясувати сучасний стан історіографії проблеми, охарактеризувати джерельну базу та окреслити теоретико-методологічні засади дослідження;

- провести періодизацію еволюції організаційних основ ведення сільськогосподарської науки у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр.;

- здійснити аналіз основних передумов формування та діяльності інституцій агробіологічного напрямку в структурі УАН-ВУАН;

- розглянути основні проекти Комісії з утворення УАН по формуванню мережі інституцій для потреб прикладного природознавства;

- охарактеризувати основні тенденції розвитку аграрної науки проблемними академічними науково-дослідними кафедрами УАН-ВУАН;

- розкрити діяльність галузевих інституцій в структурі УАН-ВУАН, їхні взаємозв'язки з іншими сільськогосподарськими науково-дослідними установами впродовж 1918–1936 рр.;

- визначити ключові принципи організаційної побудови науково-дослідної роботи інституцій агробіологічного профілю АН УСРР/УРСР наприкінці 1930-х – у першій половині 1940-х рр. та установ відділу сільськогосподарських наук у системі АН УРСР (1945–1956 рр.; 1962–1963 рр.).

- узагальнити та надати комплексну оцінку наукових здобутків учених, що працювали над вирішенням аграрних проблем в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР на різних організаційних етапах її існування.

Об'єктом дослідження є розвиток сільськогосподарської науки в УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр.

Предметом дослідження є чинники та передумови формування інституцій агробіологічного спрямування у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР, їхні наукові напрацювання та вплив на виробництво.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з моменту становлення УАН та профільних інституцій в її системі у 1918 р. і до ліквідації відділу сільськогосподарських наук АН УРСР у 1963 р.

Територіальні межі охоплюють терени України відповідно до адміністративно-територіальних меж 1918–1963 рр.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що робота в українській історіографії є першим дослідженням, у якому систематизовані відомості з розвитку аграрної науки у системі Академії, а також всебічно та об'єктивно розкрито особливості функціонування інституцій агробіологічного профілю у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918-1963 рр.

У результаті проведеного дослідження *вперше*:

- запропоновано періодизацію розвитку організаційних основ ведення сільськогосподарської науки в структурі УАН-ВУАН-АН УРСР упродовж 1918–1963 рр.;

- виявлено закономірності структурних змін агробіологічних інституцій у системі УАН-ВУАН упродовж 1918–1936 рр. та їхні взаємозв'язки з науковими підрозділами НКО та НКЗС УСРР;

- з'ясовано та висвітлено результати науково-дослідної діяльності відділів сільськогосподарських та біологічних наук АН УРСР у 1962–1963 рр.;

- здійснено комплексну оцінку наукових здобутків учених УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР у аграрній галузі; узагальнено ключові результати дослідної роботи та їх значення на сучасному етапі;

- проаналізовано та введено до наукового обігу низку архівних джерел, наукових праць учених, матеріалів періодики 1918–1963 рр., які в джерелознавчому та історіографічному плані належним чином не вивчені.

Поглиблено:

- знання про передумови формування низки профільних інституцій у структурі Національної академії наук України;

- історичний досвід розвитку сільськогосподарської науки у структурі АН УСРР/УРСР після її реорганізації та ліквідації ВУАСГН упродовж 1936–1941 рр.;

- узагальнення особливостей діяльності та основних наукових результатів відділу сільськогосподарських наук АН УРСР в 1962–1963 рр.;

Удосконалено підходи до систематизації нагромаджених знань з історії розвитку аграрної науки у системі Національної академії наук України в різних її проявах.

Набув подальшого розвитку напрям наукової роботи з дослідження історії аграрної науки на території України.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у ВНЗ під час навчального процесу при викладанні курсу «Історія України» та спецкурсів «Історія науки і техніки», «Історія сільськогосподарської науки». Результати дослідження можуть слугувати джерельною базою для написання підручників та навчальних посібників з історії.

Документи та матеріали, використані в дисертації, можуть бути використані іншими дослідниками при вирішенні проблем, пов'язаних із розвитком академічної науки, зокрема її сільськогосподарського напрямку в Україні у ХХ ст.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційної роботи апробовано на: X Всеукраїнській конференції молодих вчених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні» (28 травня 2015 р., м. Київ, ННСГБ НААН); XI Всеукраїнській конференції молодих вчених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні» (16 травня 2016 р., м. Київ, ННСГБ НААН); Міжнародній науково-практичній конференції «Професор С.Л. Франкфурт (1866–1954 рр.) – видатний вчений-агробіолог, один із дієвих організаторів академічної науки в Україні (до 150-річчя від дня народження)» (18 листопада 2016 р., м. Київ, ННСГБ НААН).

Публікації. За результатами проведеної роботи опубліковано 8 одноосібних наукових праць: 4 – входять до переліку наукових фахових видань затверджених МОН України, 1 – у науковому збірнику, включеному до міжнародної наукометричної бази; 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації обумовлена метою та завданням дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел із 366 найменувань та 11 додатків. Обсяг основного тексту становить 207 сторінок. Загальний обсяг дисертації 269 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі **«Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження»** виділено основні етапи розвитку наукової думки з окресленої проблеми, охарактеризовано джерельну базу та методологічні основи дослідження.

У підрозділі 1.1. *«Стан наукової розробки проблеми»* розкрито особливості розвитку досліджень з історії аграрної науки у системі Академії наук.

Історіографія проблеми становлення та розвитку сільськогосподарського напряму науки в структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР у 1918–1963 рр. включає два етапи: радянський і сучасний.

Радянська історіографія характеризується суб'єктивною заідеологізованою оцінкою ролі виконавчої та законодавчої гілок влади у розбудові вітчизняної науки. Зокрема, увага зосереджувалася на розкритті основних досягнень аграрної науки під партійним керівництвом радянської влади, оминаючи об'єктивні проблеми, зумовлені її надмірним втручанням у процес дослідництва, негативні тенденції численних реорганізацій і наслідки репресій. У своїх працях дослідники переважно відмічали загальні особливості розвитку наукових досліджень у системі АН УРСР.

Історики 1920 – 1930-х рр. акцентували увагу на значенні Академії у розбудові республіки. Так, І. Кривецький¹ навів коротку характеристику ВУАН, зокрема її структури, визначив основні інституції природничо-сільськогосподарського спрямування у структурі фізико-математичного відділу ВУАН. У брошурі А.Я. Артемського² «Що таке Всеукраїнська академія наук (ВУАН)» розкрито її структуру, наголошено на основних досягненнях і значенні Академії у реконструкції народного господарства.

Основним тенденціям науково-організаційного розвитку АН УРСР присвячені праці В.В. Немошкаленка³, О.В. Палладіна⁴, В.М. Терлецького⁵. Незважаючи на певну заідеологізованість, ці роботи містять досить важливий фактологічний матеріал, що виводить їх у розряд ґрунтовних, проблемних. У них висвітлюються важливі досягнення інститутів ботаніки ім. М.Г. Холодного, зоології ім. І.І. Шмальгаузена, мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного, а також лабораторії сільськогосподарської механіки АН УРСР.

Таким чином, радянські дослідники історії АН УРСР фрагментарно висвітлювали проблеми розвитку аграрних досліджень у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР або констатували окремі факти.

Починаючи з 1990-х років, актуалізувалися дослідження історії розвитку Академії наук України. Зі здобуттям незалежності та з наближенням чергового ювілею головної наукової установи (1993 р.) постала проблема дослідження історії України, зокрема й академічної науки. Саме в цей період написані такі ґрунтовні праці, як «Рання історія Академії наук України»⁶ (1993 р.), «Історія Академії наук України 1918–1993 рр.»⁷ та інші, де вперше розкрито причини, передумови й особливості організації УАН.

Сучасні дослідники історії аграрної науки зосередили увагу на розкритті низки проблем, у радянський період замовчуваних або недостатньо висвітлених, а саме: передумов формування інституцій агробіологічного профілю у структурі Академії наук України, спроб репрезентації галузевої дослідної справи в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР, впливу репресій учених на розвиток аграрної галузі впродовж 1930-х рр., діяльності відділу сільськогосподарських наук та ін. Комплексні дослідження з цього напрямку, починаючи з 2001 р., проводить Інститут історії аграрної науки, освіти та

¹ Кривецький І. Українська академія наук у Києві. *Літературно-науковий вістник*. Львів. 1922. Кн. VII. С. 63–71.

² Артемський А.Я. Що таке Всеукраїнська Академія наук (ВУАН). Київ, 1931. 94 с.

³ Немошкаленко В.В. Академія наук Української РСР, 1969: [До 50-річчя заснування АН УРСР]. Відп. ред. М.П. Семененко. Київ: Наукова думка, 1969. 272 с.

⁴ Палладін О.В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1919–1944. Київ: Видавництво Академії наук УРСР, 1944. 109 с.

⁵ Терлецький В. М. Академія наук Української РСР (1919–1969): короткий історичний нарис. Київ: Наук. думка, 1969. 296 с.

⁶ Храмов Ю., Руда С., Павленко Ю., Кучмаренко В. Рання історія Академії наук України. *Академія наук України, відділення іст. наук. центру дослідження науково-технічного потенціалу й історії науки ім. Г.М. Доброва*. Київ: «Манускрипт», 1993. 248 с.

⁷ Історія Академії наук України 1918–1993. *Акад. наук Укр., Інститут іст. Укр.*; ред. Б.Є. Патона. Київ: Наук. думка. 1997. 348 с.

техніки ННСГБ НААН на чолі з академіком НААН В.А. Вергуновим⁸, який вперше сформував концепцію історичного розвитку аграрної науки та дослідної справи в Україні. Підготовлені інститутом збірки документів та матеріалів стали джерелознавчою основою для історичних розвідок за окремими проблемами для А.М. Бірюка⁹, Т.Ю. Горбань¹⁰, Ю.А. Горбаня¹¹. Дотичну, констатуючу інформацію щодо передумов появи агрономічних досліджень в УАН через діяльність Українського наукового товариства містять публікації О.І. Онопрієнка і Т.О. Щербань¹². Окремі відомості щодо співпраці СГНКУ та УАН надає у своїх працях Т.Р. Грищенко¹³.

Таким чином, історіографічний аналіз засвідчив значний інтерес дослідників до вивчення академічної науки в Україні. Водночас залишаються недостатньо вивченими питання функціонування аграрної науки як галузі знань та організації у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр., зокрема розвиток мережі проблемних науково-дослідних кафедр агробіологічного профілю, еволюція наукової діяльності галузевих інститутів ВУАН-АН УСРР/УРСР, розвиток аграрної науки у відділах біологічних і сільськогосподарських наук у 1962–1963 рр.

У підрозділі 1.2. «Характеристика джерельної бази» проаналізовано низку документів і виділено такі їх групи: 1) архівні джерела; 2) періодичні та неперіодичні видання; 3) опубліковані джерела; 4) наукові праці вчених.

До першої групи джерел віднесено: 1) законодавчі акти; 2) нормативні акти; 3) документи внутрішнього користування Академії наук та її установ. У роботі використано архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Архіву Президії Національної академії наук

⁸ Вергунов В.А. Видатний учений і організатор сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 150-річчя від дня народження С.Л. Франкфурта). *Вісник Національної академії наук України*. Київ, 2016. С. 72–86.; Вергунов В.А. Вітчизняна аграрна наука: від Вернадського до Патона. *Віче*. – 2012. № 3. С. 46–47. Репозитарій. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2012_3_20; Вергунов В.А. Діяльність В.І. Вернадського зі становлення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань та організації (до 150-річчя від дня народження В.І. Вернадського): *наук. доп. НААН, ННСГБ*. Київ: ФОП «Корзун Д.Ю.», 2013. 20 с.; Вергунов В.А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки. До 90-річчя від дня створення ДНСГБ НААН. *НААН, ДНСГБ*. Київ, 2012. Ч. 4. 324 с.; Вергунов В.А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки: *зб. УАН ДНСГБ*. Київ: Аграрна наука, 2006. 492 с.; Вергунов В.А. Національній академії аграрних наук України – 85: історія та перспективи. *НААН, ННСГБ, Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки*. Київ, 2016. 48 с.; Вергунов В.А. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект [текст]: [монографія]. *НААН України, ННСГБ*. Київ: Аграрна наука, 2012. 416 с.

⁹ Бірюк А.М. Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР: становлення та діяльність (1945–1956 роки): *дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.07. Ред. В. В. Куйбіда; Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2010. 203 с.

¹⁰ Горбань Т.Ю. Становлення перших академічних інституцій з вивчення природних ресурсів країни. Репозитарій. URL.: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-2/7.pdf>; Горбань Т.Ю. Формування підрозділу прикладного природознавства у структурі УАН в період її організаційного становлення. Репозитарій. URL.: <http://inb.dnsgb.com.ua/2014-2/8.pdf>

¹¹ Горбань Ю.А. Становлення Української академії наук: суперечливі сторінки історії. «Гілея: науковий вісник»: збірник наукових праць. К., 2013. Вип. 72 2013. С. 118–123.; Горбань Ю.А. Українська Академія наук: від ідеї до організації (до 95-річчя від дня заснування). Репозитарій. URL.: <http://inb.dnsgb.com.ua/2013-3/6.pdf>

¹² Онопрієнка В.І., Щербань Т.О. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. 352 с.

¹³ Грищенко Т.Р. Академік В. Вернадський (1863–1945) – перший голова Сільськогосподарського вченого комітету України. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2013. – № 76. – С. 57–59.

України, Інституту Архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАНУ, Інституту Рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАНУ.

Другу групу джерел формують періодичні та неперіодичні видання, які виходили друком упродовж досліджуваного періоду. Зокрема, були опрацьовані матеріали наступних видань: «Вісник Інституту української наукової мови» (1928–1929 рр.), «Вісник природознавства» (1927–1929 рр.), «Вісті ВУАН» (з 1936 р. – «Вісті АН УСРР», з 1937 р. – «Вісті АН УРСР», з 1947 р. – «Вісник АН УРСР», з 1991 р. – «Вісник Академії наук України», а з 1994 р. – «Вісник Національної академії наук України»), «Доповіді Академії наук Української РСР» (1962–1963 рр.), «Збірник природничої секції УНТ у Києві» (1915–1920 рр.), «Звідомлення про діяльність Української академії наук» (1919–1927 рр.), «Журнал Інституту Ботаніки ВУАН», «Журнал Біо-зоологічного циклу ВУАН», «Збірник праць відділу екології наземних тварин», «Збірник природничо-технічної секції УНТ у Києві», «Продуктивні сили України» та ін.

До третьої групи джерел віднесено документи і матеріали, які вже введені до наукового обігу та опубліковані у відповідних збірниках. Зокрема, у дисертаційному дослідженні використано матеріали із збірників: «Історія Національної академії наук України: документи і матеріали» у 8 томах (1918–1950 рр.), «Джерела з історії Українського наукового товариства у Києві» (1907–1921 рр.), «Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР (1945–1956): збірник документів і матеріалів».

Найвагомішу джерельну групу становлять наукові праці вчених УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. Більшість праць опубліковано у періодичних виданнях досліджуваного періоду, однак існує масив неопублікованих праць, які зберігаються у фондах НБУВ ІА та НБУВ ІР. До таких праць належать проекти та наукові записи академіка М.Ф. Кащенко (ф. 11 НБУВ ІА), О.В. Фоміна (ф. 10 НБУВ ІА), доповідь В.Д. Татунька (ф. 26 НБУВ ІР). У дисертаційному дослідженні використано наукові роботи таких учених: академіків П.А. Власюка, Є.П. Вотчала, І.І. Шмальгаузен, зоологів В. Дунаїва, Є.М. Ємчука, С.П. Іванова, М.М. Левітта, ботаніків Д.К. Зерова, М.Я. Зерова, І.О. Коломійця, А.А. Кузьменка, І.В. Магари, Ю.О. Музиченка, Ю.І. Прожиги, О.А. Янати, мікробіологів В.Й. Білая, П.Є. Марусенка та ін. Аналіз наукових праць учених, частина з яких вперше вводиться до наукового обігу, дозволив розкрити особливості розвитку галузевої науково-дослідної діяльності в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР (1918–1963 рр.), її основні результати та наслідки впровадження завершених наукових розробок у виробництво.

У підрозділі 1.3. «*Методологічні засади дослідження*» обґрунтовуються методологічні підходи до аналізу досліджуваних у роботі проблем. Сформульовано логічно визначені напрями дослідницького пошуку.

Важливими орієнтирами для виконання поставлених у дисертаційній роботі завдань стало використання принципів об'єктивності, історизму,

достовірності, системності, наступності та всебічності пізнання. У ході аналітично-узагальнюючого етапу дисертаційного дослідження були використані спеціальні історичні методи: порівняльно-історичний, ретроспективний, проблемно-хронологічний, періодизації, описовий, персоналізації, логічно-аналітичний. Для більш об'єктивного висвітлення проблеми у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, дедукція, індукція, описовий, узагальнення, логічний, історичний, абстрагування. З метою всебічного вивчення теми застосовувалися міждисциплінарні методи дослідження, а саме: бібліографічний, статистичний, джерелознавчого та архівознавчого аналізу.

У другому розділі **«Передумови формування концепції структурної побудови Української академії наук на етапі її організаційного становлення»** розкрито основні причини та предтечі формування аграрної науки у системі Академії, а також розглянуто проекти створення мережі профільних наукових інституцій у структурі УАН, запропоновані Комісією з утворення УАН.

У підрозділі 2.1. *«Природознавча складова в структурі Українського наукового товариства»* розкрито внесок вчених-природознавців, членів Українського наукового товариства (УНТ) в організацію галузевих інституцій у системі УАН.

Підкреслено, що наприкінці XIX – на початку XX ст. були сформовані передумови появи на українських землях Української академії наук. Зокрема, засновано Наукове товариство ім. Тараса Шевченка та УНТ, які були першими організаційними передвісниками академічного характеру. Розвиток капіталістичних відносин, необхідність підвищення врожайності сільськогосподарських культур, піднесення тваринництва як економічні фактори розвитку Російської імперії, зумовлювали потребу формування спеціалізованих сільськогосподарських наукових інституцій. Природнича секція УНТ спільно з іншими галузевими установами, створеними в умовах регіонів як приватна ініціатива, проводили фундаментальні галузеві дослідження безсистемно.

Встановлено, що серія фундаментальних досліджень природничої секції, а згодом відділу УНТ, які виконували окремі вчені-аграрії через діючі інституції, принесла вагомі результати, що стали підґрунтям для подальших наукових пошуків науково-дослідних кафедр УАН у 1920–х рр. по лінії НКО УСРР, серед яких були проблеми вирощування бавовнику, підвищення продуктивності різних типів ґрунтів, розвиток скотарства та ін.

Представники природничої секції УНТ активно долучилися до розробки низки проектів з питань прикладного природознавства та вносили свої поправки до первинного статуту Академії наук. Після створення УАН вчені природничої секції УНТ продовжили займатися розробкою галузевих термінологічних словників, ентомологічними дослідженнями, створенням та виданням енциклопедії Українського сільського господарства, вивченням і систематизацією рослин.

У підрозділі 2.2. «Інституції прикладного природознавства у проектах Комісії з утворення УАН (липень-листопад 1918 р.)» розглянуто основні проекти профільних інституцій, розроблені Комісією з утворення УАН упродовж липня-листопада 1918 р.

Утворена Комісія на чолі з В.І. Вернадським розглядала основні засади та принципи формування Академії наук. Враховуючи необхідність швидкого розвитку економіки країни, зруйнованої війною та революційними подіями, вчені-природознавці наголошували на необхідності створення відділу прикладного природознавства, завданням якого мало стати дослідження водних, лісових і земельних ресурсів країни. Фактично, це означало б передачу діючої на той час мережі галузевих науково-дослідних установ у системі Міністерства земельних справ до УАН. Встановлено, що проект відділу прикладного природознавства не був реалізований з таких об'єктивних причин: 1) нестача кваліфікованих кадрів, які могли замінити посади керівників академічних установ прикладного характеру; 2) недостатнє матеріально-технічне забезпечення галузей прикладного природознавства та ін. Відмова від окремого відділу прикладного природознавства у системі Академії наук поставила питання про координацію галузевої дослідної справи. Відповідно, з ініціативи В.І. Вернадського при Міністерстві земельних справ було створено Сільськогосподарський вчений комітет України (СГВКУ) – дорадчий орган, який фактично став предтечею Національної академії аграрних наук України.

З'ясовано, що фундаторами Академії наук були запропоновані проекти установ агробіологічного спрямування, зокрема кафедри сільськогосподарської біології, прикладної ботаніки, сільськогосподарської економіки, географії, хімії, хімічної технології, Акліматизаційний і Ботанічний сади, Інститут експериментальної ботаніки, хімічна лабораторія, Геофізичний інститут. Проте через політичні та економічні чинники частину проектів не вдалося реалізувати.

У третьому розділі «Інституалізація академічних установ агробіологічного напрямку в структурі УАН-ВУАН (1918–1936 рр.)» відтворено історико-наукову картину організації дослідної роботи галузевими інституціями у системі УАН-ВУАН упродовж 1918–1936 рр.

У підрозділі 3.1. «Агробіологічні кафедри, комісії, секції УАН-ВУАН (1918 – початок 1930-х рр.)» висвітлено особливості розвитку профільних кафедр, комісії, секцій, садів ВУАН, НКО УСРР та їх співпрацю з установами НКЗС УСРР.

Встановлено, що потреба розробки методичних принципів вирішення аграрних проблем, пов'язаних з урожайністю, посухостійкістю рослин, піднесенням тваринництва, зумовила формування у структурі ВУАН упродовж 1918 – на поч. 1930-х рр. низки галузевих інституцій, зокрема кафедри біології сільськогосподарських рослин, геофізики, хімії, хімічної технології, зоології, ботаніки та ін. Поряд з ними існувала система науково-дослідних кафедр, роботу яких координували ВУАН та НКО УСРР. Упродовж 1922–1927 рр. сформувалася мережа з 12 науково-дослідних кафедр сільськогосподарського

профілю у великих містах УСРР, які здійснювали підготовку 92 аспірантів. Відзначимо наукову діяльність кафедр ґрунтознавства на чолі з О.Н. Соколовським, економіки сільського господарства – С.Ф. Веселовським, сільськогосподарської метеорології – Б.І. Срезневським, ботаніки – О.В. Фоміним, гідрології – Є.В. Оппоковим, лісівництва – В.Г. Висоцьким та ін. З'ясовано, що в 1927 р. партійне керівництво вважало науково-дослідну роботу в аграрній галузі слабкою ланкою через відсутність дієвого координаційного центру, з огляду на це разом із головами кафедр вони піднімали питання про академізацію галузевої науки.

Підкреслено, що важливі сільськогосподарські дослідження проводила УКОПС. Зважаючи на те, що УСРР була аграрною республікою, більшість секцій (7 із 10) цієї комісії проводили галузеві студії. Серед них секції: лікарських рослин, хмелярства, картоплярства, тютюново-махоркова, олійних та текстильних культур, скотарства, згодом, у 1929 р., й цукрова. Відповідно комплексні дослідження УКОПС стосувалися вивчення економіки сільського господарства, розвитку садівництва, хмелярства, коноплярства та інших видів господарства, проводилися спільно з установами ВУАН, НКЗС та НКО УСРР.

Встановлено, що розвиток садівництва зумовлював необхідність акліматизації нових плодкових культур. Враховуючи це, на Акліматизаційний сад та кафедру акліматизації, очолювану з М.Ф. Кащенком, було покладено завдання адаптації до природних умов України низки цінних культур. Наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. вченими саду було акліматизовано персик, абрикос, айву, арахіс, виноград. Спільно з секцією лікарських рослин УКОПС проведено акліматизацію дикорослих сортів, покращено їх цілющі властивості.

Кафедра зоології на чолі з академіком І.І. Шмальгаузенем спільно з Біологічним інститутом ВУАН вивчала закономірності індивідуального росту та розвитку тварин, у зв'язку із завданнями селекції більш витривалих, стійких до хвороб порід тварин. На основі експериментальних досліджень виявлено особливості морфології сільськогосподарської птиці, що дозволяло у подальшому ефективно здійснювати відбір її окремих цінних видів.

У зв'язку з потребою вивчення текстильних культур, зокрема льону і бавовни для забезпечення легкої промисловості якісною сировиною рослинного походження у системі УАН сформовано кафедру хімічної технології з академіком В.Г. Шапошниковим на чолі. Особливого значення набуло вивчення вологості бавовни та льону, її впливу на якість волокна. Основні теоретичні засади цих досліджень були відображені в праці В.Г. Шапошнікова «Влажность русских льнов» (у 4-х томах). На основі її матеріалів кафедра хімічної технології здійснювала розробку проблеми покращання якості прядильних культур, зокрема міцності. Вперше з'ясовано, що ці дослідження мали не лише республіканське, але і всесоюзне значення для забезпечення легкої промисловості якісною сировиною з льону та бавовни. У зв'язку з цим у 1927 р. кафедра хімічної технології ВУАН отримала власне приміщення, а в 1928 р. – організувала свою лабораторію. Поставлене завдання партійним

керівництвом СРСР наприкінці 1920–х рр. щодо збільшення заготівель маслонасіння до 75 млн пуд. зумовило активізацію досліджень олійних культур. Спільно з секцією олійних і текстильних культур УКОПС та дослідними станціями НКЗС УСРР було розгорнуто комплексне вивчення властивостей цих культур, підвищення їх врожайності та селекції більш цінних рослин.

Проблема посушливості степових регіонів України зумовила становлення системних досліджень явища посухи та посухостійкості рослин. Враховуючи той факт, що в середині 1920–х рр. радянське керівництво поставило завдання щодо збільшення обсягів вивезення врожаю зернових з території України, установи ВУАН, НКЗС та НКО УСРР мали вирішувати проблему підвищення врожайності за рахунок кращої посухостійкості культур. У зв'язку з цим кафедри біології сільськогосподарських рослин та прикладної фізики ВУАН спільно з Інститутом селекції сорто-насінневого управління Цукротресту, ботанічною лабораторією Київського сільськогосподарського інституту, науково-дослідними кафедрами сільськогосподарської метеорології, ботаніки НКО УСРР та Дарницькою дослідною станцією організували проведення відповідних досліджень. Завдяки науковим розробкам академіків Є.П. Вотчала, Б.І. Срезневського, професора В.В. Колкунова, вчених О.П. Чорного, О.В. Федорова, В.А. Равича вдалося теоретично обґрунтувати процес впливу посухи на фізіологічні особливості рослин, розробити методіку прогнозування цього явища та розвинути теорію посухостійкості рослин з метою селекції більш стійких видів. Результати досліджень, які оприлюднювалися на засіданнях фізико-математичного відділу та Президії ВУАН, мали методичний характер та були рекомендовані установам Наркомату земельних справ (НКЗС) УСРР для впровадження. Це сприяло збільшенню врожайності зернових у 1927/1928 рр. на 15,4 млн пуд. Однак наприкінці 1920–х рр. перед аграрною наукою постало питання збільшення врожайності зернових, у зв'язку зі збільшенням хлібозаготівель до 700 млн пудів. Враховуючи це, кафедри ВУАН і НКО УСРР розгорнули комплексні дослідження проблеми підвищення родючості ґрунтів, посухостійкості рослин і забезпечення степових регіонів водними ресурсами. У зв'язку з цим наприкінці 1920–х рр. з ініціативи Президії ВУАН було сформовано 9 вакантних місць на посаду дійсного члена у галузі сільськогосподарської науки. Згідно з постановою РНК УСРР (від 16 квітня 1929 р.) 29 червня того самого року на розширеному засіданні Ради ВУАН відбулися вибори академіків: М.І. Вавилова, О.Н. Соколовського, О.В. Леонтовича, А.О. Сапегіна, В.М. Любименка, Д.К. Третьякова, М.Г. Холодного, Є.В. Оппокова, О.Г. Шліхтера. Згодом у званні академіка ВУАН затвердили й К.К. Гедройца.

У підрозділі 3.2. *«Природознавчі наукові інститути сільськогосподарського напрямку у структурі УАН-ВУАН (1918–1936 рр.)»* розкрито процес науково-дослідної діяльності інститутів ВУАН у сільськогосподарській галузі.

Встановлено, що наприкінці 1920–х – на початку 1930–х рр. розпочалися перетворення в організаційній структурі науково-дослідної роботи ВУАН, у

зв'язку з поставленими завданнями партійного керівництва СРСР стосовно хлібозаготівель та колективізації. Система кафедр, сформована за статутом 1918 р., вичерпала себе, а, відтак, їй була потрібна альтернатива, яка охопила б широкий спектр наукових проблем, у тому числі й в аграрній галузі, що зумовило перетворення їх у науково-дослідні інститути. З огляду необхідності покращання економічного потенціалу країни, зокрема аграрного сектору, перед радянським керівництвом та академічною наукою постало питання про вирішення проблеми підвищення врожайності, посухостійкості рослин, зростання продуктивності тварин, лікування інфекційних хвороб. У зв'язку з цим у системі ВУАН на початку 1930-х рр. організовано мережу інститутів, завданням яких була розробка технологій, методик, заходів, засобів, спрямованих на вирішення зазначених проблем.

З метою вивчення основних проблем мікробіології в медицині, харчовій промисловості та сільському господарстві, у 1929 р. організовано Інститут мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного на базі відповідної кафедри ВУАН. Вперше ґрунтовно досліджено наукові досягнення вчених-мікробіологів у аграрній галузі упродовж першої половини 1930-х рр., їх фундаментальне та прикладне значення, визначено основні засади організаційної побудови установи. У зв'язку з необхідністю вирішення проблем захворюваності та епідемій свійських тварин, підвищення родючості ґрунтів та боротьби з грибковими ураженнями сільськогосподарських культур, радянська влада та керівництво ВУАН приділило значну увагу розвитку мікробіологічних досліджень в аграрній галузі. Основними досягненнями інституту стало підвищення врожайності ґрунтів за рахунок створення необхідних умов для розвитку азотофіксуючих бактерій, виведення штамів бактерій для боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур, винайдення ліків від стахіботріотоксикозу та бруцельозу, розроблення методики створення компостів із промислових відходів з метою створення нових добрив. У середині 1930-х рр. за видатні наукові заслуги, зокрема за винайдення ліків проти хвороб коней, учених Інституту мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного, а саме Б.Є. Айзенмана, В.Г. Дроботька, П.Є. Марусенка, М.М. Підоплічка та інших нагороджено союзними преміями.

Необхідність вирішення проблем селекції високопродуктивних видів свійських тварин і птиці зумовила розгортання зоологічних досліджень. З ініціативи академіка І.І. Шмальгаузена сформовано проект Інституту зоології та біології, затверджений Президією ВУАН та РНК УСРР. Утворений на базі Біологічного інституту та кафедри експериментальної зоології, Інститут упродовж першої половини 1930-х рр. проводив дослідження у галузі морфології, генетики і селекції, екології наземних тварин. Важливі розробки у сільськогосподарській галузі здійснив сектор екології наземних тварин Інституту зоології та біології ВУАН. Дослідники Є.М. Ємчук, С.П. Іванов, М.М. Левітт, Ю.О. Музиченко, Ю.І. Прожиґа дослідили відтворну здатність шкідливих комах. У результаті були виявлені закономірності розвитку їхніх популяцій, що дозволяло контролювати їх розмноження. Проблема підвищення

продуктивності тваринництва зумовила дослідження низки ключових аспектів, зокрема кормовиробництва. На базі Інституту біохімії, організованого з ініціативи О.В. Палладіна у 1925 р., у 1930–х рр. здійснювалися дослідження азотистого живлення тварин з метою раціонального силосування кормів, що поліпшувало мінеральний обмін в організмі і підвищувало стійкість до хвороб.

Враховуючи потребу вивчення проблем стійкості рослин до погодних умов, а також хвороб, постала потреба об'єднати всі ботанічні інституції з метою селекції нових сортів. Інститут ботаніки, створений на базі Ботанічного кабінету та Гербарію ВУАН у 1927 р., входив у систему науково-дослідних установ НКО УСРР. Лише в 1931 р. його було передано у відання ВУАН. Встановлено, що інститут у системі Академії наук об'єднав низку кафедр біо-ботанічного циклу, зокрема: фізичної та хімічної фізіології рослин, біології сільськогосподарських рослин, генетики, акліматизації з Акліматизаційним садом. Основними напрямками наукової роботи інституту були: підвищення врожайності, акліматизація та інтродукція нових культур у сільське господарство, кормова проблема в тваринництві. Практичне значення для аграрної галузі мали дослідження І.О. Коломійця, який, вивчаючи вплив ґрунтової посухи на врожайність ячменю, визначив, що залежно від фази розвитку різних сортів визначається посухостійкість рослини. На основі попередніх досліджень з теорії посухостійкості, І.І. Магара організував дослідну роботу з проблеми «стікання» зерна як побічного явища негативного впливу погодних умов, зокрема засухи. У праці ««Стікання» як одна із причин зменшення врожайності зернових культур» розкрив особливості цього явища та надав рекомендації дослідним установам для селекції посухостійких рослин. З'ясовано, що необхідність у вирощуванні каучуконосних рослин, з метою задоволення промислових потреб, зумовила вивчення їх хвороб. Завдяки дослідженням М.Я. Зерової класифіковано основні види захворювань тау-сагізу та розроблено рекомендації щодо заходів їх профілактики та лікування.

Курс на колективізацію зумовив необхідність пошуку наукового підходу для його утвердження. У зв'язку з цим 1 травня 1930 р. був організований Інститут соціалістичної реконструкції сільського господарства, метою якого стала розробка основних економічних проблем різних аграрних регіонів республіки для потреб колективного господарювання. У своїй структурі інститут об'єднав низку кафедр з системи НКО УСРР, ВУАН, зокрема: сільськогосподарської економіки, кооперації та колективізації, рослинознавства та селекції, зоотехнії, прикладної ботаніки, механізації та сільськогосподарського машинознавства. Цей інститут фактично охопив усі ключові проблеми аграрної галузі, які розроблялися у тісному взаємозв'язку з іншими установами ВУАН, ВУАСГН, НКО та НКЗС УСРР.

У четвертому розділі «**Трансформація концептуальних засад побудови агробіологічних інституцій Академії наук УСРР/УРСР упродовж 1936–1963 рр.**» викладено особливості науково-дослідної роботи профільних установ у структурі АН УСРР/УРСР вказаного періоду.

У підрозділі 4.1. «Галузеві інститути в системі АН УСРР/УРСР (1936–1945 рр.)» розкрито тенденції розвитку аграрних досліджень науково-дослідними інститутами АН УСРР/УРСР після ліквідації ВУАСГН, у роки реорганізації Академії наук та Другої світової війни (1939–1945 рр.).

Виокремлено особливості побудови сільськогосподарської дослідної справи у системі АН УСРР/УРСР після ліквідації галузевої академії у 1935 р. Зокрема, висвітлено основні завдання агробіологічних інституцій у системі АН УРСР в 1936–1941 рр. У 1936 р. сформовано групу сільськогосподарських наук, до якої увійшли науково-дослідні інститути відділів біологічних, фізико-хімічних та технічних наук. Головним завданням групи була розробка ключових проблем у аграрній галузі, зокрема: підвищення врожайності, боротьби з шкідниками, лікування свійських тварин від інфекційних хвороб, вирішення проблеми кормової бази для тваринництва та ін. Незважаючи на вагоме прикладне значення діяльності сільськогосподарської групи, у 1938 р. її було ліквідовано за рішенням Президії АН УРСР.

Встановлено, що важливі фундаментальні та прикладні розробки у сільськогосподарській галузі проводила низка інститутів відділу біологічних наук, зокрема: Інститут мікробіології та епідеміології, Інститут зоології, Інститут ботаніки, Інститут хімічної технології. У результаті вдалося отримати низку важливих розробок, а саме винайдення ліків від захворювання коней на трихорексис, встановлення нових принципів застосування азотофіксуючих бактерій у бактеріальних добривах, підготовка інструкції з боротьби проти ослизнення цукрових соків, нові методи боротьби з гнильними захворюваннями картоплі, бавовнику, цукрових буряків (Інститут мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного). Вивчено особливості морфологічної еволюції паразитів, динаміку чисельності комах у біоценозах (Інститут зоології); досліджено проблему збільшення врожайності шляхом впливу зовнішніх факторів на культуру в детермінаційний період, впливу світла на ріст та розвиток рослин (Інститут ботаніки). Визначено основні причини порушення мінерального обміну речовин у тварин та способи його поліпшення (Інститут біохімії); запропоновано низку нових інсектицидів (Інститут хімії). Напередодні Другої світової війни особливого значення набула проблема підвищення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин. Зокрема, перед установами біологічного відділу АН УРСР були поставлено завдання сприяти підвищенню рівня врожайності зернових до 7–8 млрд пудів зерна з усієї території СРСР.

З початком німецько-радянського протистояння у Другій світовій війні у червні 1941 р. окремі аграрні дослідження проводилися вченими АН УРСР на окупованих територіях та в евакуації. Німецька адміністрація, враховуючи потреби в задоволенні продовольчих проблем країни, сформувала мережу крайових науково-дослідних інститутів сільськогосподарського призначення, а також сприяла відновленню роботи Української академії наук. У перші місяці окупації на території України було сформовано 61 науково-дослідну установу, серед них 14 – аграрного профілю. В евакуації на території Башкирської АРСР

профільні установи продовжували дослідну роботу в сільськогосподарській галузі. Зокрема, завдяки українським ученим було здійснено аграріювання Башкирської АРСР, акліматизовано нові види рослин, підвищено родючість ґрунтів, винайдено ліки від грибкових хвороб свійських тварин. Отримані результати покладено в основу подальших наукових розробок на території України.

У підрозділі 4.2. «*Наукові розробки відділу сільськогосподарських наук у системі АН УРСР (1945–1956 рр.; 1962–1963 рр.)*» акцентовано увагу на особливостях розвитку галузевих досліджень у відділі сільськогосподарських наук, який двічі був офіційно створений у системі Академії наук.

Необхідність швидкого відновлення народного господарства, зруйнованого війною, зумовила радянське керівництво повернутися до ідеї репрезентації аграрної науки у системі АН УРСР. У квітні 1945 р. організовано окремий відділ сільськогосподарських наук, до структури якого увійшло 4 інститути та 2 лабораторії. Упродовж 1945–1956 рр. структура відділу поступово розширювалася, оскільки існувала потреба розв'язання нових важливих завдань.

З'ясовано, що в роки повоєнної п'ятирічки (1946–1951 рр.) установи відділу сільськогосподарських наук АН УРСР здійснили низку важливих прикладних досліджень для потреб відновлення аграрної галузі країни. Зокрема, основними результатами стали: селекція стійких сортів зернових культур (Інститут генетики і селекції); розробка нової системи живлення рослин, використання фосфорних добрив (Інститут фізіології рослин та агрохімії); винайдення нових способів та засобів боротьби з буряковим довгоносом (Інститут ентомології та фітопатології); удосконалення конструкції бурякозбирального комбайна, конструювання міцних деталей до сільськогосподарських машин (лабораторія машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки); перетворення солонцевих ґрунтів на високоврожайні (лабораторія ґрунтознавства). Окремі вагомі здобутки фактично були нівельовані через серпневу сесію ВАСГНІЛ (1948 р.) та розширене засідання АН УРСР (7–8 жовтня 1948 р.). Головною причиною, передусім, було засилля лисенківщини, яка стала атрибутом сталінізму, забрала життя багатьох видатних учених і відкинула вітчизняну біологічну науку на кілька десятиріч назад. Творчий радянський дарвінізм, ідейним теоретиком якого був академік АН СРСР, АН УРСР та ВАСГНІЛ Т. Д. Лисенко, став теоретичним інструментом для формулювання доктрини, що впродовж кількох десятиріч була методологічною основою агробіології. У результаті таких відомих генетиків, зоологів, ботаніків, як М.М. Гришко, Д.К. Третьяков, І.І. Шмальгаузен, М.Г. Холодний, Л.М. Делоне, І.М. Поляков і багатьох інших, було звільнено з посад. Рішенням сесії ліквідовано лабораторію цитогенетики в Інституті генетики та селекції і відділ генетики в Інституті зоології.

У таких несприятливих умовах, коли агробіологічні науки піддавалися погромним атакам з боку тоталітарного режиму, українські вчені все-таки займалися експериментальними дослідженнями, поєднуючи нові досягнення

науки з практикою. Відповідно до рішень серпневої сесії ВАСГНІЛ у структурі відділу сільськогосподарських наук АН УРСР було сформовано комісії з рослинництва та тваринництва, головним завданням яких визначено координацію галузевих наукових досліджень. Результатами діяльності цих комісій стало проведення низки конференцій з нагальних питань у галузі сільського господарства та розробка рекомендацій щодо покращання культивування різних сортів рослин і виведення нових порід тварин.

Встановлено, що в роки п'ятої п'ятирічки (1951–1956 рр.) перед профільними інституціями поставлено низку важливих прикладних завдань: 1) підвищення продуктивності сільськогосподарських рослин; 2) використання місцевих джерел добрив і нових ресурсів для збільшення врожайності; 3) підвищення стійкості сільськогосподарських рослин до хвороб і кліматичних умов; 4) розвиток тваринництва.

Доведено, що в 1953–1954 рр. відбулися певні зміни в планах науково-дослідної роботи, пов'язані з вересневим пленумом ЦК КПРС та жовтневим пленумом ЦК КПУ. Як основні напрями роботи визначено: опрацювання заходів підвищення врожайності низки культур (картоплі, зернових, овочевих, технічних); зростання продуктивності тваринництва і шляхи зміцнення кормової бази; механіко-технологічні основи вдосконалення і конструювання сільськогосподарських машин і тракторів; підвищення продуктивності торфових дерново-підзолистих ґрунтів Полісся з використанням вапна і органічних сумішок; освоєння і попередження засолення зрошених земель півдня і середнього Придніпров'я; спрямоване вирощування молодняка, створення нових форм і сортів високопродуктивних сільськогосподарських рослин; опрацювання заходів боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур і дерев; конструювання удосконалених машин і сільськогосподарської техніки; вивчення закономірностей спадковості та мінливості рослин з метою підвищення їх продуктивності; вивчення історії сільського господарства тощо.

Відділ сільськогосподарських наук у структурі АН УРСР мав перевагу, що полягала в тісному взаємозв'язку з установами Академії наук, у тому числі відділу біологічних наук. Проте виявлено певні недоліки функціонування окремого галузевого наукового відділу АН УРСР, зокрема розпорошеність науково-дослідних інституцій агробіологічного профілю у різних відомствах, що не дозволяло системно проводити дослідження. Через ці причини у 1956 р. було вдруге сформовано галузеву академію у вигляді Української академії сільськогосподарських наук (УАСГН). Окремі установи біологічного відділу АН УРСР проводили спільні дослідження з галузевою академією.

У 1962 р. через політичні чинники було ліквідовано УАСГН та відновлено відділ сільськогосподарських наук АН УРСР. До його структури ввійшли лише два інститути: Український науково-дослідний інститут фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин та Інститут фізіології рослин. Враховуючи завдання, поставлені радянським керівництвом щодо піднесення аграрної галузі, відділи сільськогосподарських і біологічних наук проводили розробку

низки важливих прикладних проблем: керування спадковістю, фотосинтез, фізіологія стійкості рослин, біохімія тварин, вплив мікроелементів на сільськогосподарські культури, вірусологія рослин і тварин, мікробіологія ґрунту. Отримано важливі результати: винайдення антибіотиків для лікування рослин (1962 р.), збільшення цукристості та врожайності буряків через вплив на процес фотосинтезу (1962 р.), підвищення врожайності шляхом внесення бактеріальних добрив (друга половина 1950–х – початок 1960–х рр.) і створення засобів обробки насіння, які підвищують стійкість рослин та збільшують врожайність (1962 р.) та ін. Незважаючи на результати дослідної роботи, постановою ЦК КПРС «Про міри з покращення діяльності Академії наук СРСР і академій наук союзних республік» (від 11 квітня 1963 р.) відділ сільськогосподарських наук було розформовано, а наукова робота в аграрній галузі координувалася Міністерством сільського господарства УРСР. Однак, як засвідчив аналіз документальних джерел, у системі АН УРСР продовжувалися галузеві дослідження за окремими напрямками: 1) сільськогосподарська мікробіологія; 2) біохімія; 3) генетика рослинних і тваринних організмів; 4) фізіологія рослин.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення внеску дослідників у вирішення проблеми аграрної науки у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. як однієї з важливих складових розвитку історії аграрної науки в Україні. Використання сучасних теоретико-методологічних засад дослідження та залучення значної кількості історичних джерел сприяло з'ясуванню низки важливих фактів розвитку сільськогосподарської науки в Україні. Здійснено комплексну оцінку результатів науково-дослідної роботи інституцій агробіологічного спрямування у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР у 1918–1963 рр. та обґрунтовано їх значення на сучасному етапі.

1. Історіографічний аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що проблема розвитку аграрної науки у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР (1918–1963 рр.) залишається недостатньо дослідженою: відсутнє цілісне науково-історичне узагальнення досягнень профільних інституцій Академії у галузі сільськогосподарської науки, недостатньо висвітлені питання науково-дослідної діяльності відділу сільськогосподарських наук АН УРСР в 1962–1963 рр., належним чином не осмислені наукові здобутки окремих українських учених та їх значення на сучасному етапі розвитку галузевої науки.

Комплексний аналіз наявної джерельної бази з історії становлення та розвитку аграрної науки у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР дозволив розкрити розвиток профільних інституцій упродовж 1918–1963 рр. Основу джерельної бази становлять офіційні документи партійних і державних органів, Академії наук та архівні матеріали. Загалом проаналізовано 157 документів 111-ти справ з 12-ти фондів 5-ти архівів. Понад 30 документів вперше введено до наукового обігу. Особливо цінними виявилися періодичні видання періоду

1918–1963 рр., які містять значний пласт інформації про розвиток аграрної науки в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР. Завдяки аналізу цих джерел вдалося виокремити, узагальнити та систематизувати наявну інформацію, а також з'ясувати й розкрити окремі питання з історії розвитку аграрної галузі в Україні. Методологічні засади дисертаційного дослідження базуються на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності та наступності. У роботі використані методи джерелознавчого та архівознавчого аналізу, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та ін.

2. У результаті дослідження розвитку сільськогосподарської науки в системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. запропоновано авторську періодизацію: 1) період організаційного становлення аграрної науки у структурі Академії наук (початок ХХ ст. – листопад 1918 р.); 2) формування установ агробіологічного спрямування у структурі УАН (1918–1921 рр.) в умовах громадянського протистояння; 3) розвиток галузевої дослідної справи у структурі ВУАН (1921–1936 рр.); 4) еволюція аграрної науки в профільних інституціях у структурі АН УСРР/УРСР після ліквідації ВУАСГН та реорганізації Академії наук (1936–1941 рр.); 5) сільськогосподарська наука в умовах німецько-радянської війни (1941–1945 рр.); 6) офіційна репрезентація відділу сільськогосподарських наук у структурі АН УРСР (1945–1956 рр.); 7) аграрні дослідження інститутів відділу біологічних наук у системі АН УРСР у період відродження та діяльності УАСГН (1956–1962 рр.); 8) ліквідація УАСГН та відновлення роботи відділу сільськогосподарських наук (1962–1963 рр.).

3. Визначено основні передумови формування інституцій агробіологічного спрямування у структурі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР. Доведено, що вагоме значення в їх становленні на території України, а згодом їх організації в структурі УАН відіграли НТШ та УНТ. Природничі і сільськогосподарські дослідження УНТ стали важливим підґрунтям для розвитку аграрної науки у системі УАН-ВУАН протягом 1918 – поч. 1920-х рр.

4. Розкрито діяльність Комісії з утворення УАН. Запропоновані нею проекти розбудови мережі профільних інституцій є першою спробою офіційної репрезентації сільськогосподарської дослідної справи у структурі УАН. Визначено особливості концепції побудови інституцій прикладного характеру, запропоновані В.І. Вернадським, С.П. Тимошенком, В.Г. Шапошниковим, С.Л. Франкфуртом. Виявлено основні причини відмови від створення окремого відділу прикладного природознавства: нестача необхідної кількості наукових кадрів, матеріально-технічних ресурсів та ін. Завдяки комплексному аналізу джерел вдалося визначити основні напрями досліджень галузевих інституцій фізико-математичного відділу УАН, зокрема хімічна технологія, сільськогосподарська ботаніка, зоологія, аграрна економіка, акліматизація, систематизація рослин, морфологія та ін.

5. Встановлено, що впродовж 1918–1921 рр. здійснено спроби інтеграції галузевої дослідної справи у систему УАН, які з політичних та економічних обставин не були реалізовані. Аграрна науково-дослідна справа у 1920-х роках

не увійшла в структуру УАН-ВУАН, її розвиток відбувався у СГНКУ. Результати досліджень дозволили сформулювати висновок, що наукова робота інституцій фізико-математичного відділу, зокрема кафедр біології сільськогосподарських рослин, зоології, ботаніки, геології, геофізики, хімічної технології, Акліматизаційного і Ботанічного садів сприяла формуванню теоретичної бази для подальших розробок прикладного характеру. Вагоме значення мав розвиток теорії посухостійкості рослин з метою їх селекції, визначення технологічних властивостей олійних та текстильних культур, виявлення закономірностей впливу вологості льону на властивості волокон, акліматизація персика, абрикоса, винограду та інших культур.

6. З'ясовано особливості організаційного становлення та результати науково-дослідної діяльності інститутів УАН-ВУАН (1918–1936 рр.). У першій половині 1920–х рр. у системі ВУАН функціонував один інститут галузевого призначення – Інститут мікробіології Ф.З. Омельченка, перетворений на Біологічний інститут. У другій половині 1920–х рр. при НКО УСРР сформувалася система науково-дослідних інститутів, переданих на початку 1930–х рр. у підпорядкування ВУАН. Виявлено, що наприкінці 1920–х – на початку 1930–х рр. відбувалися трансформаційні процеси в академічній науці, які поступово спричинили реорганізацію застарілої системи кафедр та формування мережі інститутів ВУАН, що займалися розробкою фундаментальних і прикладних проблем у галузях ботаніки, зоології, мікробіології, біохімії, хімічної технології, фізіології, акліматизації та ін. Визначено найбільш вагомі результати наукової діяльності вчених ВУАН: винайдення хімічних і мікробіологічних засобів боротьби проти шкідників, ліків проти низки хвороб тварин, встановлення особливостей росту і розвитку сільськогосподарської птиці та великої рогатої худоби, з'ясування закономірності плідності популяцій комах, вивчення фізіології посухостійкості рослин, визначення властивостей технічних культур, розроблення заходів з використання промислових відходів як добрив, обґрунтування впливу мікрофлори ґрунту на його родючість.

7. Доведено, що ліквідація ВУАСГН, реорганізація ВУАН та перетворення її в АН УСРР зумовили певні зміни в організаційній побудові аграрної науки. Ліквідація галузевої академії привела до розпорошеності центрів дослідження аграрної науки по різних відомствах: АН УСРР, НКО УСРР, НКЗС УСРР. Назрівання нового світового конфлікту стало каталізатором розвитку наукових досліджень у системі АН УРСР, зокрема в аграрній галузі. На основі аналізу документальних джерел з'ясовано, що аграрна наука в системі АН УРСР частково розвивалася в умовах евакуації у Башкирську АРСР. Обґрунтовано значення основних здобутків учених у 1941–1943 рр. у галузях землеробства та тваринництва. Встановлено, що аграрна наука отримала певний розвиток на окупованих Німеччиною територіях України.

Встановлено особливості розвитку аграрних досліджень, що проводилися в системі АН УРСР відділом сільськогосподарських наук (1945–1956 рр.; 1962–

1963 рр.). Визначено основні передумови формування відділу в 1945 рр., зокрема необхідність швидкої відбудови народного господарства УРСР. Результати наукової роботи відділу сільськогосподарських наук забезпечили певне піднесення аграрної галузі у середині 1950–х рр. Необхідність розвивати аграрну науку у комплексі з біологічними, хімічними, технічними та геологічними галузями знання зумовила потребу відновлення відділу сільськогосподарських наук у системі АН УРСР в 1962 р.

8). З'ясовано, що науково-дослідна робота вчених інституцій агробіологічного профілю УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. мала важливе фундаментальне і прикладне значення. Особливо варто відзначити праці академіків А.О. Василенка, П.А. Власюка, Є.П. Вотчала, М.Ф. Кащенко, О.В. Фоміна, М.Г. Холодного, В.Г. Шапошникова, І.І. Шмальгаузена, дослідників Б.Є. Айземана, С.П. Іванова, М.М. Левітта, П.Є. Марусенка, А.С. Оксаненка та ін. Обґрунтування теорії посухостійкості рослин, запропонованої академіком Є.П. Вотчалом, стало основою для розгортання генетично-селекційних, фізіологічних досліджень установами АН УСРР/УРСР. У 1962–1963 рр. напрям стійкості рослин до погодних умов розвинули П.А. Власюк та С.П. Дарменко, які, використовуючи солі цинку, магнію, алюмінію та молібденовокислий амоній, підвищували морозостійкість рослин. Закономірності плідності популяцій комах, виявлені С.П. Івановим і М.М. Левіттом, дозволили ентомологам не лише прогнозувати розвиток популяцій, але й контролювати їх чисельність, що, безумовно, сприяло підвищенню врожайності за рахунок знищення шкідників. Обґрунтовано визначальну роль П.А. Власюка та А.О. Оксаненка у розробці системи живлення сільськогосподарських рослин, завдяки якій витрати мінеральних добрив зменшувалися, а рівень врожайності підвищувався. Дослідження вчених УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР були застосовані на практиці, а їхні теоретичні розробки стали підґрунтям для майбутніх наукових проектів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Новородовський В.В. Напрацювання проектів природничо-сільськогосподарських інституцій УАН у період її організаційного становлення (липень-листопад 1918 р.). [Електронний ресурс] / В.В. Новородовський // Історія науки і біографістики. – 2015. – № 3. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-3/9.pdf> – Заголовок з екрану.
2. Новородовський В.В. Проблема фінансування інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку УАН (1918-1921 рр.). / В.В. Новородовський // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 37. – С. 80–89.
3. Новородовський В.В. Формування природничо-сільськогосподарських інститутів у структурі ВУАН 1920–х – 1930–х рр. / В.В. Новородовський // Scientific journal «Science Rise». – 2016. – № 8/1 (25). – С. 31–38.

4. Новородовський В.В. Комплексні сільськогосподарські дослідження Постійної комісії ВУАН з вивчення продуктивних сил України (УКОПС). / В.В. Новородовський // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 39. – С. 100–107.

5. Новородовський В.В. Роль Українського наукового товариства у формуванні інституцій природничо-сільськогосподарського спрямування у структурі Української академії наук / В.В. Новородовський // Історія науки і техніки. – К., 2016. – Вип. 9. С. – 170–182.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Новородовський В.В. Природничо-сільськогосподарські інституції у проектах комісії з утворення УАН. / В.В. Новородовський // Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали X Всеукр. конф. молодих вчених та спеціалістів. – Вінниця, 2015. – С. 137–139.

7. Новородовський В.В. Передумови інституційного оформлення природничо-сільськогосподарських кафедр у структурі УАН / В.В. Новородовський // Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XI Всеукр. конф. Молодих учених, спеціалістів. – К., 2016. С. – 184–186.

8. Новородовський В.В. Сільськогосподарські дослідження Комісії з вивчення природних багатств України (1919–1924). / В.В. Новородовський // Професор С.Л. Франкфурт (1866–1954) – видатний вчений-агробіолог, один із дієвих організаторів академічної науки в Україні (до 150-річчя від дня народження): матеріали Міжнар. наук-практ. конф. – К., 2016. – С. 206–208.

АНОТАЦІЯ

Новородовський В.В. Аграрна наука у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР (1918–1963 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – Історія науки й техніки. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека, НААН, Київ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми розвитку аграрної науки у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. Розкрито особливості становлення системних сільськогосподарських досліджень інституціями агробіологічного профілю УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР та їх значення.

З'ясовані основні причини та передумови формування інституцій агробіологічного спрямування у структурі Академії наук. Детально розкрито основні чинники окремого існування галузевої дослідної справи від академічної науки упродовж 1920-х рр. Відображено закономірності розвитку сільськогосподарської науки у 1918–1963 рр. у системі УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР. Розкрито особливості побудови мережі профільних інституцій, їхній розвиток, результати діяльності та значення.

Висвітлено основні напрями наукової роботи установ УАН-ВУАН-АН УСРР/УРСР упродовж 1918–1963 рр. у аграрній галузі. Узагальнено та систематизовано основні наукові розробки та здобутки вчених в аграрній науці.

Визначено особливості втручання радянської влади у діяльність Академії та її наслідки.

Ключові слова: сільськогосподарська наука, інституції агробіологічного профілю, Українська академія наук, Всеукраїнська академія наук, Академія наук УСРР/УРСР, кафедра, інститут, прикладні дослідження, аграрна галузь.

АННОТАЦІЯ

Новородовский В.В. Аграрная наука в системе УАН-ВУАН-АН УССР/УССР (1918-1963 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 «История науки и техники». Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования аграрной науки в системе УАН-ВУАН-АН УССР в 1918–1963 гг.

Работа состоит из вступления, четырех разделов, выводов, списка использованной литературы и приложений.

Раскрыты актуальность исследования проблемы развития сельскохозяйственной науки в системе УАН-ВУАН-АН УССР/УССР 1918–1963 гг. и научная новизна. Показано практическое значение диссертационного исследования. Обоснованы цель, задачи, объект и предмет исследования. Установлены и обоснованы хронологические рамки и территориальные границы работы. Раскрыты методы, которые использовались во время исследования, приведены сведения об апробации и публикациях автора.

Комплексно проанализирована и раскрыта историография проблемы становления и развития сельскохозяйственного направления науки в структуре Академии наук. При изучении проблемы формирования естественно-сельскохозяйственных институтов в системе Академии наук установлены малоизвестные и неизвестные факты, раскрыты в разделах 2, 3 и 4 работы.

В диссертационном исследовании использовались архивные, нормативные, законодательные документы, отчеты, уведомления, внутренняя документация, периодические и непериодические издания, а также научные работы ученых. Анализ этих документов в работе позволил раскрыть основные проблемы развития сельскохозяйственной науки в системе УАН-ВУАН-АН УССР/УССР на протяжении 1918–1963 гг.

С целью углубления историко-аналитического исследования проблемы развития аграрной науки в системе УАН-ВУАН-АН УССР/УССР в течение 1918–1963 гг., проведена периодизация развития отраслевого исследовательского дела. Освещены основные особенности формирования естественно-сельскохозяйственных институтов УАН-ВУАН-АН УССР в течение 1920–1930-х гг. и их эволюция в системе АН УССР в период 1940-х – начала 1960-х гг.

В диссертационной работе раскрыты основные причины и предпосылки формирования естественно-сельскохозяйственных институтов Украинской академии наук. Выяснена роль ученых секции естественных наук Украинского

научного общества в формировании институтов сельскохозяйственного профиля. Отдельное внимание уделено деятельности Комиссии по образованию УАН. В частности, рассмотрены основные проекты формирования сети учреждений отдела прикладного естествознания.

Раскрыт процесс формирования академических кафедр, садов, комиссий, секций в структуре Академии наук и их научные достижения в сельскохозяйственной отрасли. Определены основные направления сельскохозяйственных исследований естественно-сельскохозяйственных институций в течение 1920–х гг., до начала периода постоянных реорганизаций ВУАН с конца 1920–х и до середины 1930–х гг.

Освещено становление и развитие сельскохозяйственных исследований научно-исследовательскими институтами ВУАН. Проанализированы основные достижения ученых институтов естественно-сельскохозяйственного назначения. Важный вклад в развитие аграрной науки в 1930–х гг. осуществили такие институты Академии наук: зоологии и биологии (сейчас Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена), ботаники, микробиологии и эпидемиологии им. Д.К. Заболотного (ныне Институт микробиологии и вирусологии им. Д.К. Заболотного), химической технологии, биохимии и экономики.

Показаны основные особенности развития аграрной науки в структуре Академии наук после ее реорганизации и ликвидации ВУАСГН. В частности, рассмотрены основные научные проблемы, которыми занимались институты АН УССР, в том числе: урожайности, борьбы с вредителями, профилактики болезней домашних животных и поиск средств на их лечение, генетики и селекции более устойчивых сельскохозяйственных культур. Раскрыты наиболее существенные результаты исследований перед началом Второй мировой войны.

В диссертационном исследовании отображено развитие отраслевого исследовательского дела в структуре Академии наук в условиях немецко-советской войны (1941–1945 гг.). В частности, акцентировано внимание на развитии аграрной науки как на оккупированных территориях, так и в эвакуации.

Рассмотрен процесс развития аграрной научной отрасли в системе АН УССР в течение 1945–1956 гг. и 1962–1963 гг. в виде отдела сельскохозяйственных наук. Раскрыты основные причины первой официальной репрезентации аграрной науки в структуре АН УРСР. На основе документальных, научных трудов ученых и историографических исследований развития сельскохозяйственной науки сформировано целостное видение процессов развития отраслевого исследовательского дела в структуре Академии наук. Обоснованы ведущие направления работы научно-исследовательских учреждений отдела сельскохозяйственных наук АН УССР.

Детально проанализированы основные факторы процессов реорганизации аграрной науки и попытки вернуть ее в систему АН УССР. Определены основные обстоятельства ликвидации УАСХН. Попытка восстановления отдела сельскохозяйственных наук АН УССР означала возвращение прикладных отраслевых исследований в систему Академии наук, что имело ряд положительных и негативных последствий. Раскрыты особенности и

результаты развития аграрных исследований отделами сельскохозяйственных и биологических наук в течение 1962–1963 гг.

Формирование институтов естественно-сельскохозяйственного назначения в структуре «Большой академии» сыграло значительную роль в развитии аграрной науки. Несмотря на то, что попытки официальной репрезентации отраслевого исследовательского дела в структуре УАН-ВУАН-АН УССР на протяжении 1918–1945 гг. претерпели неудачи, однако ряд академических учреждений естественнонаучного профиля провел важные исследования в сельскохозяйственной отрасли. Формирование отдела сельскохозяйственных наук ознаменовало новую эпоху в развитии отраслевого исследовательского дела. Институты сельскохозяйственного профиля АН УССР внедрили в производство ряд важных результатов, ставшие основой для постепенного подъема аграрной отрасли в середине 1950-х годов.

Ключевые слова: сельскохозяйственная наука, естественно сельскохозяйственные институции, Украинская академия наук, Всеукраинская академия наук, Академия наук УССР/УРСР, кафедра, институт, прикладные исследования, аграрная отрасль.

ANNOTATION

Novorodovskyi V.V. Agriculture science in the system of UAS-AUAS-AS USSR (1918-1963). – Manuscript.

The dissertation for the degree of the candidate of historical sciences in the specialty 07.00.07 – history of science and techniques. – National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the research of the problem of formation of agrarian science in the system of UAS-AUAS-AS Ukrainian SSR during the period 1918–1963. The peculiarities of the development of agricultural researches by the agrobiological institutions of UAS-AUAS-AS Ukrainian SSR and their significance are revealed.

The basic reasons and preconditions of formation of natural and agricultural institutions of agrobiological direction in the structure of the Academy of Sciences are revealed. The main factors of the separate existence of a branch research from academic science during the 1920's are described in detail. The regularities of the development of agricultural science during the period 1918–1963 in the system of UAS-AUAS-AS Ukrainian SSR are shown.

The basic scientific developments and achievements of scientists in agrarian science are generalized and systematized. The main directions of scientific work of the institutions of UAN-AUAN-AS of the Ukrainian SSR during 1918–1963 in the agrarian sector were revealed. The features of the Soviet power's interference in the Academy's activities and its consequences are determined.

Key words: agricultural science, natural and agricultural institutions, Ukrainian Academy of Science, All-Ukrainian Academy of Science, Academy of Science Ukrainian SSR, department, institute, applied researches, agrarian sector.